

Vem var Olof Palme?

Föredrag av Henrik Berggren om hans Palmebiografi ”Underbara dagar framför oss” i ABF-huset 22 februari 2011 i samarbete med PRO kultur.

Henrik Berggren inledde med att berätta om hur han en ensam söndagskväll på DN:s ledarredaktion för fem år sedan fick i uppdrag att skriva något om Olof Palme med anledning av att det var 20 år sedan han blev mördad på Sveavägen i Stockholm. Han antog uppdraget ganska motvilligt men beställde ändå upp klippen om Palme från DN:s klipparkiv – och blev fascinerad. Det här var ju det ”korta 1900-talet” som den brittiske historikern Hobsbawm beskriver som ”ytterligheternas tidsålder”, det som sträcker sig mellan 1914 och 1989 – precis de åren som Olof Palme (1927-1986) levde och verkade. Kapitalism stod mot socialism, nazism mot kommunism, väst mot öst osv. Själv historiker, förutom ledarskribent och tidigare också under en period kulturchef på DN, fångades Berggren av hur Palme speglade allt detta i sin gestalt eller kanske snarare hur historien speglades i honom.

Det har ju hänt en hel del sedan 1986, sade han, muren mellan öst och väst har fallit, vi har haft 9/11, vi har haft finanskriser och maktskiften, vi lever i en annan tid. Den värld som Olof Palme levde i finns inte mer men hans epok är viktig att skildra för att vi bättre ska förstå vårt nu. Som förebilder hade han haft Roy Jacobsens biografi över den norske statsmannen Tryggve Bratteli som samtidigt är en skildring av Norges 1900-talshistoria och ”Walt Whitmans Amerika” som skildrar Whitmans samhälle och hur han transformerade det till dikt.

För att skapa närhet och autenticitet i sin skildring hade det varit väldigt viktigt för honom att kunna placera Palme i tid och rum och han gav några glimtar av hur han kunde ägna flera dagar åt att fastställa vilken båt han färdades i på väg till studentkonferens i England 1949, då han gjorde sitt första mera offentliga framträdande, och vilken rutt den båten tagit tidigare eller med vilket fartyg han färdades när han for till USA för collegestudier 1947. Den båten visade sig ha transporterat både tidigare internerade japaner från USA till Japan efter kriget och överlevande från Förintelsen till olika destinationer i Europa och USA innan Olof Palme steg ombord i Göteborg.

Han gick sedan över till att beskriva Olof Palmes uppväxtmiljö präglad som den var av de bäge driftiga bröderna Henrik och Sven Palme som gjorde karriär inom bank- och försäkringsväsende i Stockholm och hur sedan hans far Gunnar gifte sig med den tyskbaltiska flyktingen Elisabeth, en mycket begåvad kvinna som hade velat bli läkare och som kanske aldrig riktigt fann sig till rätta i Sverige. I familjen ingick även den finlandsfödda farmodern Hanna von Born – relationerna till Finland var starka och storsvenska drömmar om en återförening saknades inte. Två farbröder slogs i inbördeskriget och farbrodern Olof Palme stupade. Familjen var alltså högborgerlig och konservativ, för att inte säga reaktionär, men detta hindrade inte att man hade en stark internationell inriktning och att både tyska, franska och engelska talades i hemmet. Från början var också familjen Palme starkt framtidsinriktad, utbildning sågs som någonting mycket viktigt: man trodde på upplysning, vetenskap, förnuft, teknisk utveckling och modernisering. Hade man bara tillräcklig vilja och energi kunde man ta sig fram i tillvaron – en uppfattning som långt senare kom till uttryck i ett berömt Palmetal med rubriken ”Politik är att vilja”. Av Sven Palmes hand finns också ett försvar för det lilla landet Finland mot ”folkfängelset” Ryssland som skulle kunna läggas bredvid Olof Palmes tal om Vietnam och USA, sade Berggren.

Ur denna miljö utvecklades Olof Palme till en moralisk visionär, sade han, men också till en effektiv resultatpolitiker, som såg till att få saker gjorda. Och till en politiker som såg till att vrida tillbaka sin familj från dess konservativa inställning till den progressiva inriktning som bröderna Palme haft med sig från början.

Han växte upp som yngsta barnet, omgiven av beundrande och kärleksfulla vuxna för vilka han deklamerade Fritjofs saga. När han började skolan var han två år yngre än sina klasskamrater men kunde redan läsa. Hans första år i Beskowska skolan var inte lyckliga. Men när Olof Palme var 7 år dog först hans farfar Sven av ålderdom men kort därpå, plötsligt, även hans far Gunnar.

Inte bara en olycka och en tragedi utan också en befrielse ur patriarkatet, menade Berggren.

Olof skickades nu till Sigtuna och där fann han sig så småningom väl till rätta, charmade sin omgivning, blev omtyckt, kanske inte av alla men av många. Redan tidigt läste han mycket skönlitteratur, inte minst poesi, och han var sekreterare i Sigtuna läroverks litteraturförening. Genom denna omfattande läsning fann han en väg ut ur sin egen klass, blev det möjligt för honom att identifiera sig med och känna empati för andra människor, menade Henrik Berggren. Men Olof Palmes verkliga frigörelse ur uppväxtmiljön, hans vuxenblivande, skedde på college i USA – som Berggren förstås har besökt för att läsa bevarade protokoll, brev och handlingar samt intervju personer som kände Palme på den tiden. De såg honom som en ”regular guy”, där var det ingen som kände till hans ursprung. Och själv tillbringade Palme helgerna på närliggande fabriker där han troligtvis samlade material på uppdrag av sina lärare i samhällskunskap. Sitt jämlikhetspatos utvecklade Palme i USA. Han såg där att det inte räckte bara med lika möjligheter, det måste finnas någorlunda lika resurser också. Och det är som jämlikhetspolitiker på 1970-talet som Olof Palme gjorde sin starkaste insats som statsminister i Sverige, sade han.

Berggren ombads jämföra honom med Per Albin och Tage Erlander och sade att Per Albin förde Sverige genom ett krig, det gjorde aldrig Palme. Erlander var statsminister i 23 år, det var också en fantastisk prestation. Men Palme var alltså vår främsta jämställdhetsminister. Utrikespolitiskt, då? Här citerade Berggren Kissinger som svarat på frågan genom att på sin charmigt tyskbrutna amerikanska deklarerar att ett litet land som Sverige egentligen aldrig kan skapa en stor utrikespolitiker – men Olof Palme var helt visst ”a very interesting person”. Att han sökte sig till socialdemokratiska partiet var, som han själv sagt, resultatet av en process som började i Amerika. Det var inte av maktbegär men väl av en vilja att verkligen kunna uträtta något. Och här lovade socialdemokratin vid 50-talets början betydligt bättre möjligheter – även om partiet av vissa hade börjat räknas ut, det skulle snart ersättas av folkpartiet, trodde man – än de försiktiga borgerliga partierna, sade Berggren. Så blev Palme ett med rörelsen, och omfamnades inte bara av Erlander utan även av många andra, t ex Sven Aspling. Han visste varifrån man kom, var man befann sig och vart man skulle – när han steg in i ett rum lyste han upp det.

Kerstin Vinterhed